

Lidové divadlo české a slovenské (1940)

Petr Bogatyrev

- 1893–1971
- Ruský folklorista, etnolog, divadelní a literární vědec a překladatel
- Člen Moskevského lingvistického kroužku, vedl moskevský Ústav etnografie
- Mezi lety 1921–1939 pobýval v Československu – byl členem Pražského lingvistického kroužku – **Představitel strukturalismu**
- Obžalován z kosmopolitismu a zbaven možnosti veřejně působit – **Doplnění: Po návratu do Sovětského svazu po 2. svět. válce, v období stalinistického teroru. Po Stalinově smrti, a předně po roce 1956 se jeho situace zlepšila.**
- Dílo: Actes magiques, rites et croyances en Russie subcarpathique (1929)
- **Funkčně-strukturální metoda:** synchronní a diachronní vztahy jazyka a folkloru – aplikace lingvistické koncepce F. Saussura, metodu použil na lidové divadlo, funkce strukturně spjaté a přechází jedna v druhou

Nepřesné: Určité divadelní žánry mají funkce dominantní nebo aspoň funkce stojící na jednom z prvních míst

Zde navrhuji držet se raději Bogatyrevovy definice:

Typickým rysem divadla je nejen to, že má mnoho funkcí, nýbrž i to, že estetická funkce v hierarchii jeho funkcí nezřídka stojí v druhé řadě a jako dominanta vystupuje jedna z funkcí mimoestetických.

Bogatyrev chápe, jako všichni strukturalisté, divadelní dílo či představení jako dynamickou strukturu. Stejně dynamicky chápe funkce divadla, předně v tom lidovém, a upozorňuje na to, že estetická funkce nemusí být nutně dominantní. Reaguje tak mimo jiné na Jana Mukařovského, hlavního představitele českého strukturalismu, který definoval estetickou funkci jako tu, která dominuje v umění, v našem případě v divadelním umění.

Bogatyrevovo pojetí mimoestetických funkcí, jak jste si jistě všimly, mne inspirovalo k názvu celého našeho kurzu. Jednotlivé oddíly kurzu pak poukazují na jinou než estetickou funkci divadelních forem (svátek, rituál, pedagogika, politika atd.)

V ~~dramatu~~ **divadle** mimoestetické funkce zaujímají význačné místo (např. etická, sociální, politická...) – vzájemně se prolínají, změna jedné funkce má za následek změnu ostatních funkcí

Nepřesné: Dělení na různé žánry dle mimoestetických funkcí – pro určitou dobu a určitý divadelní směr (nelze přenášet na jinou dobu a směr)

Je jistě pravda, že dominance některé mimoestetické funkce může ustanovit určitý divadelní žánr. Bogatyrev ale upozorňuje na to, že dominance funkcí se může proměňovat i v případě, že forma divadelního představení zůstane stejná. V současné chvíli žijeme ve velmi dynamické době. A to, co prožíváme, nám umožňuje vnímat např. některé filmy z úplně nové perspektivy, s novou funkcí (viz Čapkova Bílá nemoc). Film je fixovaný do jedné konkrétní podoby, a přesto v něm můžeme

nacházet nová témata, která v nás náhle rezonují. Podobné to může být s dramatickým textem, např. Shakespearovým Hamletem, ale také s inscenací. V následujícím textu Bogatyrev ukazuje proměny funkcí lidového divadla a ty podoby, kde dominuje funkce mimoestetická.

Funkce magická

- Vedle ní často funkce estetická
- **Magické hry** – hrají se v souhlase s Frazerovým zákonem napodobení
  - o Napodobování zvuků představovaných zvířat, primitivní rekvizity
  - o Přeměna v jinou osobu/věc, dialog, napodobovací hra, divadelní kostýmy, masky
  - o Obřad prvního vyhnání stáda (text str. 31) – ochrana stáda
  - o Magické hry na Štědrý večer (str. 32) – úroda, plodnost dobytka
- **Lidové pověry** – spojeny s komickou postavou medvěda při masopustu
  - o Chození „tří králů“ – kreslení tří křížků a K + M + B (aby slepice nesly)
  - o Obchůzka žáků na sv. Řehoře – školáci vyhánění koštětem (vypuzení neřestí)
  - o Shazování kozla – krev z kozla má čarovnou moc, prostředek proti nemocem, proti leknutí, užívání parodické řeči
  - o Chození s medvědem – hospodyně musí zatančit s medvědem, trhání hrachoviny z medvěda (str. 35)
  - o Převlékání za žida a židovku

Náboženská funkce

- o Návštěva sv. Mikuláše – hranice mezi zábavou a religiozním úkonem, sakrální dojem
- o Obchůzka Lucie – zesiluje tajemnost a rozšiřuje pověsti o obchůzkách skutečné Lucie (str. 34)
- o Obchůzka Perchty – ztotožňována s bílou paní
- Evangelická a biblická témata, náměty ze životů svatých
  - o Představení doprovázeno kostelním zvonem – zvýšení funkce, kostel propůjčuje roucha pro kostýmy
  - o Peníze vybrané při těchto hrách využity pro náboženské účely – křížová cesta, železný kříž apod.
  - o Betlém, Tři králové, O sv. Dorotě, zpívání koled, modlitby, návštěva kostela, vánoční a velikonoční hry (prodloužení bohoslužeb)

Obřadová (ceremoniální) funkce

- V některých případech se zachovávání obyčejů udržuje, aby se neporušil obřad
  - o Obyčeje při svatbě
  - o Obcházení koledníků (str. 38)

Regionalistická funkce

- **Aktivně kolektivní** – tvoří sám kolektiv, zřetelná regionalistická funkce
  - o Lidové výšivky (ženy), šestinedělky, obřadové písně, kolomyjky, častušky
  - o Častušky a kolomyjky – vychvalování vlastní vesnice, vysmívání se druhé vesnici
  - o Svatební obřady – jako herci: otec, starosvat, družičky, ženich a nevěsta – určité obyčeje pokládají za své (kraj)
- **Pasivně kolektivní** – neprovádí sám selský kolektiv, často se v každé vesnici mění (přiblížení aktivně kolektivní funkci)
  - o Obrázky na skle (tvoří řemeslníci, prodej na jarmarcích), fantastické pohádky, ruské byliny, duchovní ruské a ukrajinské písně
  - o Ruské byliny – mluví o celoruských událostech

- Epické písně se dělí dle škol a pěvců, ne podle regionu
- Hra o sv. Dorotě, Betlém, hry na sv. Řehoře a sv. Blažeje – hrají vesničtí ochotníci, ostatní jako pasivní obecenstvo – místní herci upravovali po svém, a tak dodávali místní rysy
- Sousedské/selské hry – obecenstvo se účastní aktivněji

Satirická funkce

- Výsměch některým osobám ve vesnici
- Často splývá s funkcí sociální – když jsou hry mířeny proti vrchnosti
- **N. E. Ončukov: „Soud je satirou na místní život a mravy, někdy velmi zlou, někdy krutou.“**
- Utahování si z obyvatel s nějakými vadami nebo chybami
- Musíme znát kolektiv – život, zájmy, události, které předcházely
- Satirické projevy mohly být nebezpečím pro herce, který je pronášel
  - Ochoz krále a kráلكy (str. 43)
  - Projevy u mexického kmene Chopi (str. 44)

Sociální funkce

- Každé představení je zvláštním projevem umění, je třeba zapisovat každé jeho provedení (nedostatek zápisů lidových představení)
- **Sociální funkce zřejmá z obsahu díla**
  - Přísloví, odsudky nespravedlivosti bohatých k chudým nebo vrchnosti k poddaným
  - Pastýřská hra o „Třech králích“ (str. 45)
  - Jen náznaky sociální satiry – může posílit herec gesty, pomrkáváním
  - Závisí na složení obecenstva – chudé obecenstvo = ostřejší výsměch bohatým
- **Asociální obsah** – častější
  - Anekdoty – sujet je osnovou a záleží na vypravěči, jak osnovu zbarví
- Přísnější cenzura hraní na divadle než her, které vyšly jen tiskem – herec se obrací protestem ke kolektivu, při čtení autor mluví jen ke čtenáři
- Čeští loutkáři rakouskou vládou pronásledováni – jasné sociální tendence

Nacionální funkce

- Vychvalovat vlastní národ/kraj na úkor jiných národů/krajů
- Vynáší přednosti vlastního národa/oblasti pomocí výsměšků řeči, obleku jiné národnosti
- Scény vysmívající se židům
- Hry primitivů (str. 47)
- Vesničané se posmívají odštěpencům svého stavu – odtrhli se od selského kolektivu, hledali práci v cizině, zapomínají rodný jazyk nebo dialekt

Hospodářská funkce

- Vliv na produktivnost herců – zkrácené rozsahy textů, aby dříve vyšly a autor měl dříve peníze
- Vsuvky do her – herci se obraceli k obecenstvu s prosbou o hmotnou podporu – vybírány komické figury (čert, blázen, kašpárek)

Odkazy: **Všimněte si u posledních dvou příkladů, které Nikol našla, že vycházejí z lidových vyprávěnek, vyprávění. Můžeme je chápat jako umělecké projevy. Ale můžeme v nich nalézt i jinou funkci – lidé si vyprávějí příběhy, aby porozuměli sobě, světu, aby se poučili, jak to na tom světě chodí. Nebo aby se postrašili, jak to rádi dělají ve svých vyprávěních např. Irové.**

Lidová vánoční hra s jesličkami

https://www.youtube.com/watch?time_continue=1089&v=nwohTRNTSkM&feature=emb_title

Chaloupka na vršku – Jak to bylo na Tři krále

<https://www.youtube.com/watch?v=e6PcYqgT9cE>

Ruské byliny

<http://texty.citanka.cz/byliny/kyjtoc.html>

Bohatýr Volha – ruská bylina

<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1064343926-ruske-byliny/>

O sv. Lucii

<https://www.youtube.com/watch?v=RT6gSdq8yG8>